

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

ЧМІЛЬ ГАННА ЛЕОНІДІВНА

УДК 65.012.23(043.3)

**ОБЛІК І АНАЛІЗ КАПІТАЛУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТОРГОВЕЛЬНИМИ
ПІДПРИЄМСТВАМИ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному університеті харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Кашена Наталія Борисівна,
Харківський державний університет
харчування та торгівлі,
професор кафедри економічного аналізу та статистики.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Сопко Валерія Василівна,
Київський національний
торговельно-економічний університет,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку;

кандидат економічних наук, доцент
Чумак Оксана Володимирівна,
Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України,
докторант відділу фінансової глобалізації
та управління державним боргом.

Захист відбудеться «4» червня 2015 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.088.02 в Харківському державному університеті харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333, ауд. 45.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського державного університету харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333.

Автореферат розісланий «30» квітня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Янчева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стійкий економічний розвиток торговельних підприємств на засадах фінансової стабільності та підвищення конкурентоспроможності в динамічному бізнес-середовищі забезпечується створенням ефективної системи інформаційної підтримки управлінських рішень з формування та використання капіталу підприємства. Дедалі більшої актуальності набуває цілеспрямоване формування і своєчасність передачі в режимі реального часу обліково-аналітичної інформації про наявність, склад, структуру, рух та ефективність використання капіталу в розрізах, що задовольняють потреби власників і керівництво. Зазначене підтверджує доцільність удосконалення теоретичних, організаційно-методичних і прикладних аспектів обліку та аналізу капіталу, що забезпечує ефективне функціонування відповідних підсистем у межах інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління підприємством торгівлі.

Вагомий внесок у теорію та методологію обліку та аналізу капіталу підприємства, зокрема торгівлі, внесли вітчизняні вчені: М. О. Білоусов, Ф. Ф. Бутинець, Р. В. Варичева, О. Й. Вівчар, Т. В. Давидюк, О. О. Зеленіна, Л. М. Котенко, Н. С. Марушко, Є. В. Мних, І. М. Назаренко, О. В. Олійник, Н. І. Петренко, О. І. Пилипенко, В. В. Сопко, Л. І. Цюцяк, О. В. Чумак, І. Й. Яремко, О. В. Ярошук та інші. Дані питання в контексті управління капіталом підприємства висвітлені також у роботах зарубіжних вчених-економістів: Х. Андерсона, І. Т. Балабанова, Ю. Бригхема, М. Ф. Ван Бреда, Глена А. Велша, Л. Гапенскі, Д. Колдуелла, М. Міллера, Ф. Модільяні, Б. Нідлза, Г. В. Савицької, Е. С. Хендріксена, Г. Ф. Чернецької, Деніела Г. Шорта та інших. Разом з тим у наукових працях недостатньо повно та ґрунтовно висвітлюються принципово важливі питання, пов'язані з теоретико-методичним забезпеченням функціонування підсистем обліку та аналізу в інформаційній системі управління капіталом торговельних підприємств, організацією та методикою відображення елементів капіталу в обліку та звітності, застосуванням сучасного методичного інструментарію оцінки ефективності використання та формування оптимальної структури капіталу підприємств торгівлі.

Теоретична і практична значимість питань обліку та аналізу капіталу підприємств торгівлі та недостатній рівень їх системного дослідження з позиції сучасних потреб управління зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, основні завдання та логіко-структурну побудову дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям досліджень пов'язаний із загальною тематикою наукових досліджень кафедри економічного аналізу та статистики Харківського державного університету харчування та торгівлі, зокрема з держбюджетною науково-дослідною темою № 0111U009491 «Удосконалення методики аналізу ділової активності підприємства» (особистий внесок дисертанта полягає у формуванні системи показників оцінки ефективності використання капіталу підприємств торгівлі та удосконаленні методики факторного аналізу оборотності капіталу підприємства) та госпрозрахунковою науково-дослідною темою № 0112U004134 «Методика аналізу капіталу підприємства» (особистий внесок дисертанта полягає у визначенні сутності капіталу підприємств торгівлі та ознак його систематизації для потреб управління, розробці науково-практичних рекомендацій з організації аналітичних досліджень та обґрунтуванні методики оцінки наявності та ефективності використання капіталу торговельного підприємства).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій з удосконалення обліку та аналізу капіталу для підвищення ефективності системи управління торговельними підприємствами.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання дослідження:

- узагальнити теоретичні положення й уточнити зміст дефініції «капітал торговельного підприємства», виходячи з потреб управління;
- удосконалити класифікацію капіталу торговельного підприємства для потреб обліку та

аналізу;

- визначити основні структуроутворюючі елементи облікової політики в частині власного і позикового капіталу підприємства торгівлі;
- удосконалити методику відображення в обліку та звітності операцій з власним і позиковим капіталом торговельних підприємств;
- обґрунтувати організаційно-методичні засади обліку капіталу в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі управління торговельним підприємством;
- розробити теоретико-методичне підґрунтя аналізу капіталу підприємств торгівлі;
- оцінити вплив чинників мікрорівня на ефективність використання капіталу торговельних підприємств;
- розробити методичний інструментарій оптимізації структури капіталу підприємств торгівлі.

Об'єктом дослідження є процес обліку та аналізу капіталу в інформаційній системі торговельного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, організаційно-методичних і прикладних аспектів бухгалтерського обліку та аналізу капіталу в системі управління торговельними підприємствами.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження стали загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання явищ і господарських процесів торговельного підприємства. Теоретичне обґрунтування побудови ефективної системи обліку та аналізу капіталу в системі управління торговельним підприємством здійснено із застосуванням комплексно-цільового системного підходу та логічного моделювання. У роботі використано методи логічного аналізу та синтезу (при теоретичному осмисленні проблемних питань обліку і аналізу капіталу підприємства, уточненні понятійно-термінологічного апарату), абстрактно-логічний метод та групування (при розробці класифікації капіталу торговельного підприємства), методи детермінованого і стохастичного факторного аналізу (при визначенні резервів підвищення ефективності використання капіталу), монографічний метод (при формуванні пропозицій автора з удосконалення теоретико-методичних положень обліку і аналізу капіталу в інформаційній системі управління підприємством), графічний метод (для унаочнення отриманих результатів дослідження).

Інформаційною базою дослідження є класичні та сучасні концепції, розробки вітчизняних і зарубіжних науковців з проблем організації та методики бухгалтерського обліку і економічного аналізу капіталу; законодавчі та нормативні акти України, що регулюють діяльність суб'єктів господарювання та відображення їх господарських операцій в обліку та звітності; матеріали періодичних наукових видань та науково-практичних конференцій з досліджуваної проблематики; інформація міжнародних банків даних; Інтернет-ресурси; дані Державного комітету статистики України та Головного управління статистики в Харківській області; статистична та фінансова звітність торговельних підприємств; власні спостереження дисертанта, логічні виклади та аналітичні розрахунки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні існуючих і розробці нових науково обґрунтованих рекомендацій з обліку та аналізу капіталу в системі управління торговельними підприємствами.

Наукова новизна найбільш суттєвих одержаних результатів дослідження, що виносяться на захист, полягає в наступному:

Удосконалено:

- класифікацію капіталу для потреб обліку й аналізу, яка відрізняється введенням нових типологічних ознак: у частині власного капіталу – за елементами, що знаходять відображення в балансі, джерелами формування в процесі господарської діяльності, натурально-речовинною формою внесків власників (засновників); у частині позикового капіталу – за елементами та метою позики; у частині залученого капіталу – за об'єктами зобов'язань, що відображаються в балансі, строком залучення, періодом погашення та ступенем виконання умов погашення, що

дозволило розробити облікові моделі елементів капіталу торговельного підприємства та розробити рекомендації щодо їх відображення у звітності;

- організаційно-методичні засади обліку капіталу, які, на відміну від існуючих, ґрунтуються на трансформації сучасних інформаційних систем відповідно до алгоритмів, запропонованих в ERP-системах, і створенні контуру «Управління фінансами», що дозволило розробити модель руху інформаційних потоків з обліку капіталу в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі управління підприємством, яка забезпечує якісно новий рівень формування інформаційного масиву облікових даних для вирішення оперативних питань управління капіталом торговельного підприємства в режимі реального часу;

- теоретико-методичні положення щодо обґрунтування основних елементів концепції аналізу капіталу підприємства, що дозволило розробити структурно-логічну модель методики аналізу капіталу підприємства торгівлі, яка, на відміну від існуючих, конкретизує аналітичні процедури та методичний інструментарій (показники та методи аналізу) і визначає технологію оцінки його сучасного стану та ефективності використання, а також сприяє створенню інформаційного підґрунтя для пошуку потенційних резервів та перспективних рішень щодо підвищення ефективності формування і використання капіталу торговельного підприємства;

- методичний інструментарій оптимізації структури капіталу підприємств торгівлі, який, на відміну від існуючих, враховує вимоги обмежень щодо особливостей діяльності, політики фінансування активів, платоспроможності і фінансової стійкості та передбачає визначення методом лінійного програмування значень структурних елементів капіталу, за яких одночасно досягається максимальний розмір чистого прибутку та мінімальна середньозважена вартість капіталу, що забезпечило вибір найбільш раціонального співвідношення між власним і запозиченим капіталом для вирішення тактичних і стратегічних завдань управління торговельним підприємством.

Набуло подальшого розвитку:

- понятійно-термінологічний апарат бухгалтерського обліку та аналізу шляхом формулювання дефініції «капітал торговельного підприємства» як сукупності власних і запозичених фінансових ресурсів, які авансовані у формування майна (активів) і задіяні в торговельній діяльності та формуються під впливом внутрішнього й зовнішнього середовища, забезпечуючи фінансову рівновагу підприємства в поточному та довгостроковому періодах його розвитку, що дозволило визначити складові елементи капіталу та розробити теоретичне підґрунтя моделей обліку і аналізу капіталу торговельного підприємства;

- методичний підхід до формування облікової політики щодо капіталу торговельного підприємства як системи елементів основного і додаткового функціоналу, який відрізняється регламентацією функцій контролю, що дозволило структурувати Положення про облікову політику в частині власного та позикового капіталу залежно від організаційно-правової форми господарювання підприємств торгівлі;

- організаційно-методичні підходи до відображення в обліку операцій з елементами власного і позикового капіталу, які ґрунтуються на формуванні робочого плану рахунків за реляційним підходом, що дозволило розробити форми облікових реєстрів та управлінської звітності за елементами власного і позикового капіталу підприємств торгівлі та посилити інформаційні зв'язки менеджерів відповідних рівнів та вищого керівництва на всіх етапах управлінського процесу;

- детерміноване та стохастичне моделювання під час оцінки ефективності використання капіталу торговельних підприємств шляхом ідентифікації чинників та обґрунтування методів кількісної оцінки сили їх впливу на зміну показників ефективності, що дозволило виявити резерви прискорення оборотності та підвищення рентабельності капіталу підприємств торгівлі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання розроблених у дисертації теоретичних і організаційно-методичних положень обліку і аналізу при формуванні ефективної системи інформаційної підтримки управління капіталом торговельного підприємства, що дозволяє будь-якій управлінській ланці забезпечити прийняття своєчасних рішень з формування та використання капіталу.

Практична цінність результатів дослідження зумовлена наступним: розроблено рекомендації щодо формування облікової політики в частині власного і позикового капіталу торговельного підприємства та методичні підходи до бухгалтерського обліку операцій з їх складовими; запропоновано формати представлення інформації про власний і позиковий капітал у балансі та управлінській звітності підприємств торгівлі; розроблено методичні підходи щодо кількісної оцінки сили впливу чинників на ефективність використання капіталу торговельного підприємства та методичний інструментарій оптимізації його структури.

Отримані результати дослідження та пропозиції дисертанта підготовлені до практичного використання у формі методичних рекомендацій і одержали практичну реалізацію та впровадження в діяльність торговельних підприємств: ПрАТ «Хладопром» (довідка №37 від 23.10.2014 р.), ТОВ «Восток» (довідка №14 від 27.05.2014 р.), ТОВ «Восторг» (довідка №27 від 18.12.2013 р.), ТОВ «Самоцвіт» (довідка №11 від 22.05.2013 р.), ТОВ «Сігма-Україна» (акт впровадження від 30.10.2012 р.)

Наукові результати дисертації використовуються в навчальному процесі кафедр бухгалтерського обліку та аудиту і економічного аналізу та статистики Харківського державного університету харчування та торгівлі при викладанні навчальних дисциплін «Бухгалтерський облік» та «Фінансовий облік II» (акт впровадження від 29.04.2014 р.), «Аналіз господарської діяльності», «Фінансовий аналіз», «Методи та моделі прийняття рішень в аналізі та аудиті», «Стратегічний аналіз» (акт впровадження від 25.06.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні узагальнення, наукові положення, розробки і висновки дисертаційної роботи є результатом самостійно проведених досліджень автора з удосконалення обліку і аналізу капіталу в системі управління торговельними підприємствами. З наукових публікацій, які написані у співавторстві, дисертація містить лише положення і пропозиції, що є особистою науковою розробкою дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження пройшли апробацію і дістали схвалення на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема Міжнародній науково-практичній конференції «Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг» (м. Харків, 2011–2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Торгівля та готельно-ресторанний бізнес: інноваційний розвиток в умовах глобалізації» (м. Харків, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, аудит, фінанси: сучасні проблеми теорії, практики та підготовки фахівців» (м. Харків, 2012 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва» (м. Харків, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні трансформації в умовах глобалізації: світовий та вітчизняний виміри» (м. Херсон, 2013 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту: стан, проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики» (м. Полтава, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна теорія в XXI столітті: пошук ефективних механізмів господарювання» (Республіка Білорусь, м. Новополоцьк, 2014 р.).

Публікації. Основні результати дисертації опубліковано у 20 наукових працях загальним обсягом 6,8 друк. арк. (особисто автору належить 5,0 друк. арк.), у тому числі 11 статей – у наукових фахових виданнях обсягом 5,4 друк. арк. (особисто автору належить 3,8 друк. арк.), п'ять з яких – у виданнях, внесених до наукометричних баз даних, а також 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні з профілю дисертації та 9 тез доповідей конференцій обсягом 1,4 друк. арк. (особисто автору належить 1,2 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг

дисертаційної роботи становить 146 сторінок. Дисертація містить 14 таблиць (9 сторінок), 33 рисунки (25 сторінок) та 14 додатків (103 сторінки). Список використаних джерел налічує 323 найменування і розміщений на 35 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито зв'язок роботи з науковими темами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, відображено їх апробацію.

У першому розділі **«Теоретико-методичні засади обліку і аналізу капіталу в системі управління підприємством торгівлі»** досліджено еволюцію теорій капіталу та сучасний понятійно-термінологічний апарат щодо сутності капіталу підприємства та його складових елементів з позиції джерел формування майна, виходячи з потреб управління уточнено сутність дефініції «капітал торговельного підприємства», удосконалено класифікацію капіталу підприємства торгівлі для потреб обліку та аналізу, обґрунтовано концепцію створення системи інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень з формування і використання капіталу.

На основі дослідження і узагальнення загальноновизнаних економічних теорій та сучасної термінології капіталу виявлено єдність та окремі суперечності існуючих наукових поглядів на визначення сутності капіталу підприємства, що дозволило з позиції ефективності системи управління фінансовими ресурсами інтерпретувати дефініцію капіталу торговельного підприємства як сукупності власних і запозичених фінансових ресурсів, які авансовані у формування майна (активів) і задіяні у торговельній діяльності та формуються під впливом внутрішнього й зовнішнього середовища, забезпечуючи фінансову рівновагу підприємства в поточному та довгостроковому періодах його розвитку.

Аргументовано доцільність ідентифікації, виокремлення та інтерпретації структуроутворюючих елементів капіталу як специфічних об'єктів облікової системи. Аналіз складу та змісту капіталу з позицій джерел утворення активів та виконання зобов'язань за ним дозволив виокремити власний, позиковий і залучений капітал. Доведено, що принципова відмінність між позиковим і залученим капіталом полягає в умовах виконання контрактних зобов'язань за коштами, які тимчасово використовуються в господарській діяльності торговельного підприємства, а саме – відсутності умови платності за залученими коштами та наявності такої умови за позиковою частиною запозичених коштів.

На основі узагальнення та критичного аналізу існуючих у науковій літературі підходів до систематизації капіталу підприємства і сучасної концепції відображення його у балансі розроблено класифікацію капіталу підприємств торгівлі за ознаками, які є визначальними для побудови моделей обліку та відображення капіталу у звітності, аналізу формування і використання капіталу, виконання зобов'язань за ним (рис. 1).

Доведено, що якість управлінських рішень з формування та використання капіталу торговельних підприємств визначається наявністю ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом. У роботі представлена модель формування такої системи через синергію функцій інформаційної підтримки управління, що реалізуються на підставі певних управлінських процедур, організаційної структури, технічного і програмного забезпечення, методик і технологій підсистем обліку, аналізу та контролю. Запропонований підхід формує емерджентність і створює умови ефективного виконання даною системою обліково-аналітичних та контрольних процедур в інформаційному середовищі управління підприємством торгівлі.

У другому розділі **«Організація та методика обліку капіталу торговельних підприємств»** досліджено організаційні та методичні підходи до формування облікової політики щодо капіталу торговельного підприємства, удосконалено методика бухгалтерського обліку операцій з елементами власного і позикового капіталу, запропоновано формати

представлення інформації про власний і позиковий капітал у балансі та управлінській звітності підприємства, обґрунтовано організаційно-методичні засади обліку капіталу в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі управління підприємством.

У контексті імплементації Україною міжнародних стандартів обліку, чинної методики формування показників фінансової звітності та необхідності формування повної, доречної, достовірної та різнобічної інформації про стан і рух капіталу в підсистемі бухгалтерського обліку в розрізах, потрібних для управління, запропоновано модель формування облікової політики щодо капіталу підприємства торгівлі за основним та додатковим функціоналами.

На підставі запропонованої моделі з урахуванням організаційно-правової форми господарювання торговельних підприємств розроблено структуру Положення про облікову політику в частині власного та позикового капіталу акціонерного товариства, що містить чотири розділи і визначає організаційне та методичне забезпечення, технологію обліку операцій з формування і використання складових елементів власного і позикового капіталу, а також регламентує функції контролю та управління.

КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА – сукупність власних і запозичених фінансових ресурсів, які авансовані у формування майна (активів) і задіяні у торговельній діяльності та формуються під впливом внутрішнього й зовнішнього середовища, забезпечуючи фінансову рівновагу підприємства в поточному та довгостроковому періодах його розвитку	ВЛАСНИЙ	загальна сума власних джерел фінансування активів, які по праву належать підприємству і сформовані за рахунок внесків власників та додатково створених й отриманих у процесі господарської діяльності власних коштів підприємства				
	За елементами, що знаходять відображення в балансі: * зареєстрований (пайовий капітал); капітал у дооцінках; додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток (непокритий збиток); неоплачений капітал; вилучений капітал					
	За джерелами формування в процесі господарської діяльності: * капітал власників (засновників); створений у процесі діяльності; отриманий у процесі діяльності	За організаційно-правовою формою підприємства: акціонерний; пайовий; складений; приватний	За станом оплати власниками (засновниками): оплачений; неоплачений	За натурально-речовинною формою внесків власників (засновників):* грошовий; фінансовий; матеріальний; нематеріальний	За характером реалізації прав власників: * сформований за рахунок привілейованих акцій; сформований за рахунок простих акцій	
	↑		↑		↑	
	ЗАПОЗИЧЕНИЙ	загальна сума джерел фінансування активів, які не належать підприємству на правах власності, але тимчасово використовуються в процесі його діяльності і підлягають обов'язковому поверненню на певних умовах				
	ПОЗИКОВИЙ – кошти, що задіяні для фінансування його активів, у вигляді кредитів, облігаційних позик, факторингу, фінансової допомоги та лізингу, і використання яких пов'язане з виконанням фінансових зобов'язань щодо сплати відсотків та повернення основної суми боргу у визначений термін					
За елементами (видами):* кредити; позики; зобов'язання за облігаціями; зобов'язання з фінансової оренди; поворотна фінансова допомога; факторинг	За метою позики: * позичений для формування необоротних активів; позичений для формування оборотних активів	За строками позики: довгостроковий; короткостроковий	За забезпеченням: забезпечений; незабезпечений	За валютою надання: у національній валюті; в іноземній валюті	За умовами надання: з відсотками; без відсотків	
ЗАЛУЧЕНИЙ – кошти інших господарюючих суб'єктів, працівників і держави, які тимчасово використовуються для фінансування активів і є зобов'язаннями підприємства, що мають бути виконані в установлений термін						
За елементами (об'єктами зобов'язань), що відображаються в балансі: * векселі видані; кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; поточна заборгованість за розрахунками (з отриманих авансів, з бюджетом, з позабюджетних платежів, зі страхування, з оплати праці, з учасниками, з внутрішніх розрахунків); забезпечення (на виплату відпусток працівникам, додаткове пенсійне забезпечення, виконання гарантійних зобов'язань тощо); інші поточні зобов'язання; доходи майбутніх періодів	За ступенем виконання умов погашення: * залучені кошти, термін погашення зобов'язань за якими ще не настав; залучені кошти, термін погашення зобов'язань за якими відстрочений; залучені кошти, термін погашення зобов'язань за якими прострочений	За строками залучення: * залучений строком до одного року; залучений строком більше одного року	За періодом погашення: * до трьох місяців; від трьох до шести місяців; від шести до дванадцяти місяців			

* – класифікаційні ознаки, уточнені і запропоновані автором.

Рис. 1. Класифікація капіталу підприємств торгівлі для потреб обліку та аналізу

Доведено, що для розширення спектру і покращення структури обліково-аналітичних даних про внесений власниками, створений та отриманий у процесі господарської діяльності власний капітал торговельних підприємств, а також позиковий капітал, сформований у вигляді банківських кредитів, облігаційних позик, факторингу, фінансової оренди та поворотної фінансової допомоги, доцільно розробляти робочий план рахунків за реляційним підходом. Запропоновані аналітичні рахунки, на яких відображаються складові власного капіталу (зареєстрованого, у дооцінках, додаткового, неоплаченого, вилученого), резервів та нерозподіленого прибутку (непокритого збитку), довгострокових і короткострокових банківських кредитів, облігаційних позик, факторингу, фінансової оренди та допомоги у розрізах, що задовольняють потреби управління і дозволяють удосконалити формат представлення інформації про власний і позиковий капітал у балансі та управлінській звітності підприємства. Зокрема до рахунку 40 «Зареєстрований капітал» – рахунки звичайні та привілейовані акції, резиденти, нерезиденти, види внесків; до рахунку 50 «Довгострокові позики» – кредити, позики, кредитори, позичальники, пролонговані, види валюти тощо.

Оскільки виконання зобов'язань з обслуговування позикового капіталу пов'язане з виникненням витрат, конкретизовано їх склад за кредитами, облігаційними позиками, факторингом та фінансовою орендою і обґрунтовано доцільність формування інформації про витрати, пов'язані з отриманням позикового капіталу, і витрати на сплату відсотків за ним на аналітичних рахунках до рахунку 95 «Фінансові витрати» у розрізі операцій з елементами позикового капіталу.

Виявлено, що суттєвою складовою позикового капіталу торговельних підприємств є банківські кредити, які залучаються на довгостроковій та короткостроковій фінансовій основі. Для забезпечення своєчасності виконання зобов'язань за довгостроковими кредитами в умовах нестабільності і дефіциту платіжних ресурсів запропоновано створювати резерв на погашення заборгованості за довгостроковими кредитами, облік операцій з формування і використання якого рекомендовано здійснювати на субрахунку 432 «Резерв під заборгованість за довгостроковими кредитами», а суму резерву розміщувати на окремому спеціальному рахунку і використовувати виключно за призначенням.

Доведено, що діюча організація обліку банківських кредитів не враховує проблемні питання, пов'язані з відображенням в обліку зміни їх форм. Тому в роботі для підприємств, що складають фінансову звітність за вимогами П(С)БО, обґрунтовано варіант удосконалення аналітичного обліку за рахунками 50 «Довгострокові позики» та 60 «Короткострокові позики», що дозволить формувати інформацію і контролювати зміни розміру пролонгованих довгострокових кредитів та прострочених довгострокових і короткострокових кредитів за видами валют. Так, для обліку пролонгованих та прострочених кредитів запропоновано використовувати відповідні субрахунки:

– 503 «Пролонгований довгостроковий банківський кредит в національній валюті» та 504 «Пролонгований довгостроковий банківський кредит в іноземній валюті»;

– 605 «Прострочені позики в національній валюті», до якого рекомендовано відкривати аналітичні рахунки 6051 «Прострочені довгострокові банківські кредити та позики в національній валюті» та 6052 «Прострочені короткострокові банківські кредити та позики в національній валюті»;

– 606 «Прострочені позики в іноземній валюті», до якого слід відкривати аналітичні рахунки 6061 «Прострочені довгострокові банківські кредити та позики в іноземній валюті» та 6062 «Прострочені короткострокові банківські кредити та позики в іноземній валюті»;

– 603 «Пролонгований короткостроковий банківський кредит в національній валюті»;

– 604 «Пролонгований короткостроковий банківський кредит в іноземній валюті».

Встановлено, що при короткостроковому залученні коштів фінансових установ підприємства торгівлі використовують кредит у формі овердрафту, якщо ж через нестійкий фінансовий стан він є недоступним для позичальника, вдаються до послуг факторингу. Для відображення в обліку операцій з виникнення і виконання зобов'язань за позиками, що надані на умовах договору факторингу, запропоновано використовувати субрахунок 607 «Позика (фінансування) за факторингом».

На основі критичного аналізу діючої методики обліку операцій з облігаціями власної емісії визначено ряд методичних проблем, що ускладнюють об'єктивне відображення облігаційних позик і витрат на їх обслуговування, та запропоновано шляхи їх вирішення. Зокрема для обліку короткострокових облігацій рекомендовано використовувати окремі субрахунки рахунку 60 «Короткострокові позики», а саме: 608 «Короткострокові зобов'язання за облігаціями», 609 «Премія за випущеними короткостроковими облігаціями», 610 «Дисконт за випущеними короткостроковими облігаціями», що дозволить уникнути суперечностей діючої практики та сутності позики.

З метою забезпечення ефективного управління капіталом в умовах непередбачуваності економічних дій суб'єктів ринкових відносин запропоновано систему реєстрів бухгалтерського обліку та управлінської звітності, що дозволяє оцінювати різні ситуації і робити вибір із декількох альтернативних варіантів (табл. 1).

На підставі аналізу функціональних можливостей сучасних інформаційних систем управління та інформаційних систем обліку, що використовуються торговельними підприємствами м. Харкова та Харківської області, доведено доцільність створення на підприємствах торгівлі інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління шляхом перетворення і вдосконалення з урахуванням специфіки їх діяльності, сучасних вимог ринку, об'єктів і алгоритмів, запропонованих в ERP-системах, існуючих інформаційних систем. Запропоновано функціональну модель управління капіталом підприємств торгівлі на підставі контуру «Управління фінансами» (рис. 2), який акумулює інформаційні ресурси обліку і дозволяє в режимі реального часу здійснювати контроль, аналіз, оптимізацію та розробку альтернативних варіантів рішень проблем, пов'язаних з визначенням необхідного обсягу капіталу, джерел його залучення, напрямів розміщення в активах та підвищення ефективності використання.

Запропоновані формати реєстрів бухгалтерського обліку та управлінської звітності з власного та позикового капіталу підприємства торгівлі

Назва форми	Код форми	Призначення	Характеристика
Відомість обліку внесків акціонерів	В-ВК1	Для контролю розрахунків за внесками акціонерів	Відрізняється від існуючих наявністю інформації про спосіб оцінки майна та суму простроченої заборгованості засновників на дату складання балансу
Відомість обліку кредитів в національній валюті	В-ПК1	Для контролю змін заборгованості та виконання зобов'язань з погашення основної суми боргу і сплати відсотків за позиковими коштами, та для складання звітності	Дозволяє формувати інформацію щодо вартості об'єкту кредитування, розміру заборгованості за кредитом на початок і кінець звітного періоду, платежів з погашення заборгованості у розрізі основної суми боргу, відсотків та комісійних витрат, сум довгострокового погашення та прострочених платежів за кредитом, а також величини курсових різниць (за кредитами в іноземній валюті)
Відомість обліку кредитів в іноземній валюті	В-ПК2		
Відомість обліку облігаційних позик	В-ПК3		Надає інформацію щодо номінальної вартості облігацій, неамортизованої суми дисконту (премії) та витрат на їх випуск, суми відсотків за контрактною та ефективною ставками, поточної та чистої поточної вартості облігаційної позики
Відомість обліку факторингових операцій	В-ПК4		Формує інформацію про частку фінансування, умови сплати відсотків, суму грошової вимоги боржника і обсяг її фінансування із зазначенням даних на початок і кінець поточного місяця, а також розмір нарахованих і сплачених відсотків та вартість супутніх послуг
Відомість обліку овердрафту	В-ПК5		Дозволяє формувати інформацію щодо угоди використання овердрафту, руху коштів на поточному рахунку за рахунок отриманого овердрафту та нарахованих відсотків за ним
Управлінський звіт про власний капітал для прийняття рішень	УЗ-ВК1	Для контролю та управління власним капіталом підприємства	Надає інформацію про складові власного капіталу за джерелами формування в процесі господарської діяльності та розрахунок показників для управління ним, що дозволяє обґрунтовувати прийняття рішень щодо фінансової незалежності підприємства, оновлення власного капіталу та ефективності його використання
Управлінський звіт про наявність та рух позикового капіталу	УЗ-ПК1	Для контролю стану заборгованості за позиченими коштами та управління позиковим капіталом підприємства	Дозволяє формувати інформацію про обсяг, склад та структуру позикового капіталу в цілому та у розрізі окремих його елементів
Управлінський звіт про цільове призначення позикового капіталу	УЗ-ПК2		Надає інформацію про активи підприємства, сформовані за рахунок позикового капіталу, що є корисною для контролю фінансових зобов'язань підприємства
Управлінський звіт про позиковий капітал для прийняття рішень	УЗ-ПК3		Надає інформацію про складові позикового капіталу за окремими його елементами та розрахунок показників для управління ним, що дозволяє обґрунтовувати прийняття рішень щодо залежності підприємства від позикових коштів та виконання фінансових зобов'язань за ними

Рис. 2. Функціональна модель управління капіталом підприємства торгівлі на базі контуру управління фінансами

Для забезпечення якісно нового рівня формування інформаційного масиву облікових даних розроблено організаційну модель обліку капіталу та руху інформаційних потоків в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі управління підприємством торгівлі, перевагами якої є виявлення місць локалізації інформації, шляхів її пересування, трансформації у вихідні формати звітів для вирішення оперативних питань у реальному масштабі часу і забезпечення підвищення якості інформаційних зв'язків менеджерів відповідних рівнів та вищого керівництва.

У третьому розділі «Удосконалення аналізу капіталу в системі управління підприємством торгівлі» розроблено теоретико-методичне підґрунтя аналізу капіталу підприємств торгівлі, удосконалено методичні підходи до кількісної оцінки сили впливу чинників на оборотність і рентабельність капіталу торговельних підприємств, розроблено методичний інструментарій оптимізації структури капіталу підприємств торгівлі.

У контексті забезпечення комплексності і системності виконання аналітичних досліджень, пошуку потенційних резервів та розробки перспективних рішень щодо підвищення ефективності формування і використання капіталу торговельних підприємств визначено концептуальні елементи методики аналізу. Зокрема обґрунтовано цільову орієнтованість та напрями аналізу і за кожним з них систематизовано методичний інструментарій (показники та методи аналізу). Визначені теоретико-методичні положення дозволили розробити структурно-логічну модель аналізу капіталу підприємства торгівлі, яка на засадах системного підходу дозволяє оцінити стан, ефективність формування і використання капіталу, дослідити вплив

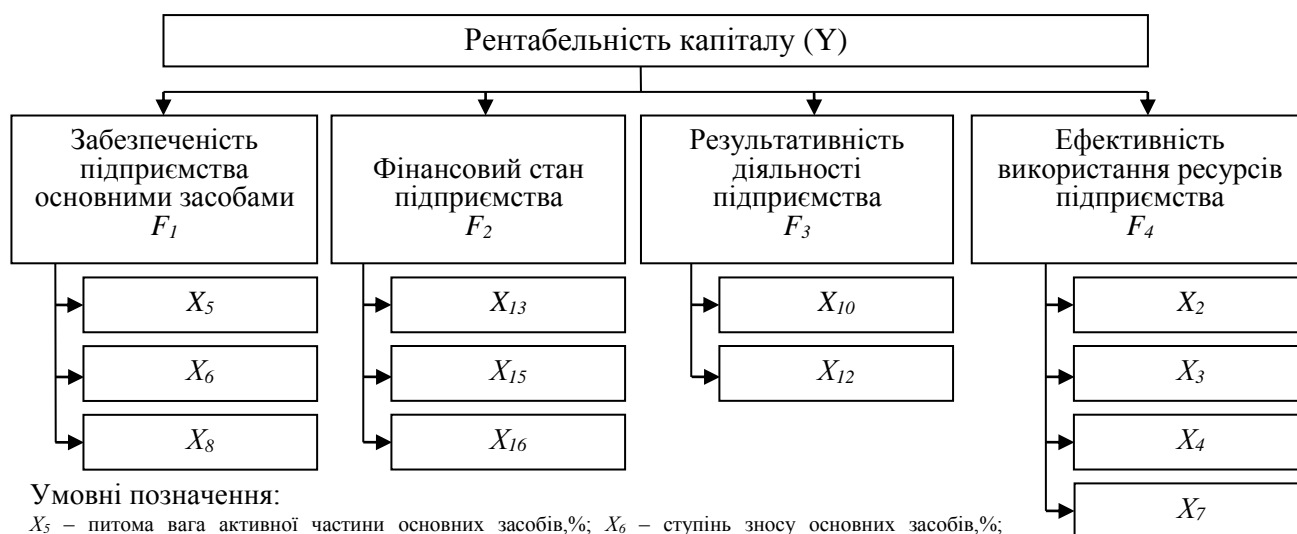
чинників внутрішнього і зовнішнього середовища на зміну показників наявності та ефективності використання капіталу торговельного підприємства, визначити оптимальну структуру джерел фінансування активів та забезпечити пошук потенційних резервів покращення складу і структури капіталу, підвищення ефективності його використання та забезпечення сталого економічного зростання і фінансової безпеки підприємства.

Доведено, що своєчасне та об'єктивне виявлення потенційних можливостей підвищення ефективності використання капіталу підприємств торгівлі можливе за умови використання методів як детермінованого, так і стохастичного факторного аналізу. Для дослідження стану та тенденцій зміни ефективності використання капіталу торговельних підприємств сформована сукупність з 32 підприємств роздрібною торгівлі продовольчими товарами м. Харкова, Харківської області та м. Дніпропетровськ, репрезентативність якої підтверджена відповідними статистичними характеристиками.

З метою удосконалення методичних підходів до факторного аналізу ефективності використання капіталу підприємств торгівлі ідентифіковано чинники впливу середовища (мікро-, мезо- та макро-) на зміну оборотності і рентабельності капіталу торговельних підприємств та запропоновано багаторівневі детерміновані моделі, які дозволяють залежно від потреб управління і глибини аналізу з різним ступенем деталізації виявляти негативні моменти і формувати пропозиції з підвищення оборотності і рентабельності капіталу підприємства торгівлі.

Для дослідження опосередкованих чинників зміни рентабельності капіталу підприємств роздрібною торгівлі застосовано метод головних компонент, що дозволило виявити приховані (латентні) першопричини, які пояснюють кореляції між ознаками і змістовно інтерпретуються. З урахуванням змісту чинників мікрорівня визначено головні компоненти, що впливають на зміну рентабельності капіталу досліджуваних підприємств роздрібною торгівлі, а саме: F_1 – забезпеченість підприємства основними засобами, F_2 – фінансовий стан підприємства, F_3 – результативність діяльності підприємства, F_4 – ефективність використання ресурсів підприємства (рис. 5) – і побудовано багатфакторне рівняння регресії, яке дозволяє визначити, як у середньому за аналізовані роки на підприємствах торгівлі змінювалась рентабельність капіталу і під впливом яких основних компонент це відбулося:

$$Y = 8,01 + 0,7757F_1 + 0,536F_2 - 0,5666F_3 + 0,3241F_4. \quad (1)$$

Умовні позначення:

X_5 – питома вага активної частини основних засобів,%; X_6 – ступінь зносу основних засобів,%; X_8 – фондоозброєність праці, тис. грн./чол.; X_{13} – коефіцієнт автономії, коеф.; X_{15} – коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності, коеф.; X_{16} – коефіцієнт маневреності, коеф.; X_{10} – рівень витрат операційної діяльності, % до об.; X_{12} – питома вага змінних витрат, %; X_2 – продуктивність праці; тис. грн.; X_3 – швидкість обороту товарних запасів, об.; X_4 – товарооборот на 1 м², тис. грн.; X_7 – капіталовіддача активної частини основних засобів, грн.

Рис. 5. Склад головних компонент, що впливають на зміну рентабельності капіталу підприємств роздрібно торгівлі

З урахуванням складу головних компонент побудовано багатofакторне рівняння регресії, що характеризує залежність рентабельності капіталу від низки чинників мікрорівня і має вигляд:

$$Y = 8,01 + 0,1865X_5 - 0,3293X_6 + 0,2712X_8 + 0,1747X_{13} + 0,1720X_{15} + 0,2332X_{16} - 0,2596X_{10} - 0,2816X_{12} + 0,0745X_2 + 0,0748X_3 + 0,0714X_4 + 0,1406X_7 \quad (2)$$

На підставі отриманого рівняння регресії визначено резерви підвищення рентабельності капіталу досліджуваних підприємств (табл. 2) та обґрунтовано шляхи їх практичної реалізації.

Дані таблиці свідчать, що для підвищення рентабельності капіталу ТОВ «Восток» на 2,683% слід покращити рівень технічної озброєності праці персоналу торговельного підприємства, збільшити частку власного капіталу та підвищити маневреність власних коштів, покращити поточну платоспроможність, а також зменшити ступінь зносу основних засобів та витратність операційної діяльності підприємства. У ТОВ «Самоцвіт» слід підвищити продуктивність та фондоозброєність праці персоналу, швидкість обороту товарних запасів, товарооборот на 1 м² та зменшити ступінь зносу основних засобів для того, щоб рентабельність капіталу підприємства збільшилася на 3,7214%.

З метою ефективного формування капіталу підприємств торгівлі удосконалено методичний інструментарій оптимізації структури капіталу. Зокрема уточнено поняття «структура капіталу», конкретизовано її елементний склад та критерії вибору оптимального співвідношення між власним і запозиченим капіталом, що дозволило поєднати теорію з сучасною практикою господарювання підприємств.

Таблиця 2

Розрахунок резервів підвищення рентабельності капіталу у ТОВ «Восток» і ТОВ «Самоцвіт»

Головна компонента	Факторна ознака	Резерв приросту j -ї ознаки		Ваговий коефіцієнт при j -й ознаці	Величина резерву, %	
		ТОВ «Восток»	ТОВ «Самоцвіт»		ТОВ «Восток»	ТОВ «Самоцвіт»
F_1	X_5	0,770	0,570	0,1865	0,1436	0,1063
	X_6	4,160	7,570	-0,3293	-1,3699	-2,4929
	X_8	-1,140	-3,310	0,2712	-0,3091	-0,8976
F_2	X_{13}	-0,139	0,098	0,1747	-0,0243	0,0171
	X_{15}	-0,330	0,364	0,1720	-0,0567	0,0626
	X_{16}	-0,128	0,147	0,2332	-0,0299	0,0343
F_3	X_{10}	11,781	-4,851	-0,2596	-3,0585	1,2594
	X_{12}	-1,170	-0,340	-0,2816	0,3295	0,0957
F_4	X_2	6,750	-25,820	0,0745	0,5030	-1,9239
	X_3	3,380	-1,420	0,0748	0,2528	-0,1062
	X_4	1,700	-2,800	0,0714	0,1215	-0,2000
	X_7	5,798	2,303	0,1406	0,8152	0,3238
Разом		x	x	x	-2,6830	-3,7214

Доведено, що для конкретного підприємства торгівлі вибір критеріїв і методів визначення оптимальної структури капіталу має базуватися на цільових потребах управління

ним. З огляду на забезпечення стійкого економічного розвитку за рахунок власних коштів запропоновано використання критерію максимізації чистого прибутку поряд з критерієм мінімізації середньозваженої вартості капіталу підприємства та обґрунтовано доцільність застосування методу лінійного програмування. Для вирішення оптимізаційних задач розроблено систему обмежень, що враховує нормативно допустимі обсяги капіталу підприємств, організованих у формі акціонерних товариств, особливості їх діяльності, політику фінансування активів, умови дотримання платоспроможності, фінансової стійкості та ефективності господарювання. На підставі отриманих економіко-математичних моделей для ПрАТ «Хладопром» визначено бажані обсяги складових капіталу і обчислено оптимальну його структуру, а саме: близько 70% від загальної суми джерел фінансування активів підприємства має складати власний капітал та відповідно 30% – запозичений капітал. Рекомендовано систему заходів, яка забезпечить формування визначеної структури джерел фінансування активів підприємства і сприятиме стійкому економічному розвитку на засадах фінансової незалежності.

Обґрунтовані в дисертаційній роботі теоретико-методичні засади обліку і аналізу капіталу торговельних підприємств дозволять підвищити обґрунтованість та ефективність розробки та прийняття управлінських рішень з капіталу в інформаційній системі управління підприємством торгівлі.

ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційної роботи є теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробці практичних рекомендацій з удосконалення обліку та аналізу капіталу для підвищення ефективності системи управління торговельними підприємствами. На основі проведеного дослідження сформульовано наступні висновки та пропозиції:

1. Узагальнення теоретичних положень обліково-аналітичної категорії «капітал торговельного підприємства» дозволило визначити основні сутнісні характеристики капіталу, а саме: фінансові ресурси підприємства, що приносять дохід, джерело фінансування оборотних і необоротних активів підприємства, формування залежно від потреб та можливості залучення додаткових ресурсів для стабільного і стійкого розвитку підприємства. Враховуючи потреби ефективного управління капіталом підприємств торгівлі та узагальнення сучасної наукової термінології, сформульовано дефініцію капіталу торговельного підприємства як сукупності власних і запозичених фінансових ресурсів, які авансовані у формування майна (активів) і задіяні у торговельній діяльності та формуються під впливом внутрішнього й зовнішнього середовища, забезпечуючи фінансову рівновагу підприємства в поточному та довгостроковому періодах його розвитку.

2. Дослідження складу капіталу з позицій джерел формування активів та виконання зобов'язань за ним дозволило обґрунтувати доцільність виокремлення у складі капіталу торговельного підприємства власного і запозиченого капіталу. Запозичений капітал, у свою чергу, запропоновано поділяти на позиковий і залучений, принципова відмінність між якими полягає в умовах виконання контрактних зобов'язань за коштами, які тимчасово використовуються в господарській діяльності підприємства, а саме – відсутності умови платності за залученими коштами та наявності такої умови за позиковою частиною запозичених коштів. На підставі критичного аналізу наявних підходів до визначення і відображення в балансі складових капіталу підприємств удосконалено класифікацію капіталу підприємств торгівлі шляхом конкретизації відомих і визначення нових типологічних ознак власного, позикового і залученого капіталу, які є визначальними для побудови моделей обліку та відображення капіталу у звітності, аналізу формування і використання капіталу, виконання зобов'язань за ним.

3. Запропоновано модель формування облікової політики щодо капіталу підприємства за основним та додатковим функціоналами, що дозволяє забезпечити формування в підсистемі бухгалтерського обліку повної, доречної, достовірної та різнобічної інформації про стан і рух капіталу в розрізах, необхідних для складання фінансової та управлінської звітності й підвищення ефективності управління капіталом торговельного підприємства. У контексті імплементації Україною міжнародних стандартів обліку і чинної методології формування показників звітності підприємства розроблено структуру Положення про облікову політику в частині власного та позикового капіталу акціонерного товариства, що містить чотири розділи, елементи яких регламентують організаційне та методичне забезпечення, технологію обліку та функції контролю й управління капіталом.

4. Удосконалено організаційно-методичні підходи до відображення в обліку та звітності операцій з власним і позиковим капіталом торговельних підприємств, у частині формування робочого плану рахунків обліку за реляційним підходом, методик облікового відображення інформації щодо виникнення і виконання зобов'язань за довгостроковими банківськими кредитами в умовах нестабільності та дефіциту платіжних засобів з їх погашення, факторингом та облігаційними позиками, які дозволяють контролювати зміни з погашення заборгованості і сплати відсотків за позиковими коштами й забезпечують якісне складання фінансової та управлінської звітності. Запропоновано систему реєстрів бухгалтерського обліку та формування управлінської звітності, що дозволило розширити спектр релевантної інформації і покращити структуру обліково-аналітичних даних для управління капіталом торговельного підприємства.

5. Обґрунтовано доцільність створення на підприємствах торгівлі інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління з контурами менеджменту основних процесів фінансово-господарської діяльності, зокрема контуру «Управління фінансами», шляхом перетворення і вдосконалення з урахуванням специфіки торгівлі та технологій обробки облікових даних, запропонованих в ERP-системах, існуючих інформаційних систем. Запропоновано функціональну модель управління капіталом торговельних підприємств торгівлі на базі контуру «Управління фінансами», який інтегрує функції планування, обліку, контролю, аналізу, оптимізації, координації і регулювання для розробки рекомендацій з підвищення ефективності функціонування капіталу підприємства. Для забезпечення якісно нового рівня формування інформаційного масиву облікових даних для управління і забезпечення підвищення якості інформаційних зв'язків менеджерів відповідних рівнів та вищого керівництва розроблена організаційна модель обліку капіталу в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі управління підприємством.

6. Для створення інформаційного підґрунтя пошуку потенційних резервів та розробки управлінських рішень з підвищення ефективності формування і використання капіталу торговельного підприємства обґрунтовано теоретико-методичні положення і розроблено структурно-логічну модель методики аналізу капіталу торговельного підприємства. Перевагами даної моделі є визначення технології оцінки сучасного стану, ефективності формування і використання капіталу підприємства торгівлі та конкретизація за кожним з напрямів аналізу переліку оціночних показників і методів обробки обліково-аналітичних даних, що дозволяє забезпечити системність і комплексність аналітичних досліджень та своєчасне обґрунтування перспективних рішень щодо формування та використання капіталу торговельного підприємства з урахуванням чинників внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємства.

7. Дослідження функціональних і стохастичних залежностей ефективності використання капіталу дозволило удосконалити методичні підходи і розробити моделі, які пропонується використовувати для оцінки впливу чинників мікросередовища на зміну оборотності і рентабельності капіталу підприємств торгівлі. Багаторівневі детерміновані моделі залежності показників ефективності використання капіталу відображають їх функціональні зв'язки з наявними господарськими ресурсами підприємства і дозволяють з різним ступенем деталізації формувати рекомендації щодо усунення негативних тенденцій та досягнення бажаних параметрів розвитку. Моделі чинників, що базуються на використанні методу компонентного аналізу, дозволяють системно і комплексно підійти до кількісної оцінки ступеня впливу латентних чинників, які пояснюють кореляції між рентабельністю та чинниками мікрорівня і змістовно інтерпретуються. Апробація розроблених моделей підтвердила їх значущість для використання під час виявлення резервів і розробки управлінських рішень з підвищення оборотності та рентабельності капіталу підприємств торгівлі.

8. З метою забезпечення ефективного формування капіталу підприємства розроблено методичний інструментарій визначення його оптимальної структури, який передбачає побудову економіко-математичних моделей та обчислення методом лінійного програмування значень структурних елементів капіталу, що задовольняють розроблену систему обмежень, за яких досягається максимальне значення чистого прибутку та мінімальне значення середньозваженої вартості капіталу. На підставі отриманих моделей для досліджуваного підприємства визначено бажані обсяги елементів капіталу і обчислено його оптимальну структуру.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Кашена Н. Б. Економічна природа та зміст категорії «капітал» / Н. Б. Кашена, Г. Л. Чміль // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук.

пр. : у 2 ч. – Харків : ХДУХТ, 2011. – Вип. 2 (14). – С. 144–151. (Особистий внесок здобувача полягає в дослідженні еволюції економічної сутності категорії «капітал»).

2. Кащена Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємства / Н. Б. Кащена, Г. Л. Чміль // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. : у 2 ч. – Харків : ХДУХТ, 2012. – Вип. 1 (15), ч. 1. – С. 179–185. (Особистий внесок здобувача полягає в розробці концепції формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом підприємства торгівлі).

3. Кащена Н. Б. Концептуальні основи оцінки вартості капіталу підприємств роздрібно торгівлі / Н. Б. Кащена, Г. Л. Чміль // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. : у 2 ч. – Харків : ХДУХТ, 2012. – Вип. 2 (16). – С. 38–45. (Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні методичних підходів до оцінки вартості складових елементів капіталу підприємства роздрібно торгівлі).

4. Чміль Г. Л. Капітал підприємства та чинники зміни його оборотності [Електронний ресурс] / Г. Л. Чміль // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_109.pdf.

5. Чміль Г. Л. Власний капітал підприємства: методологічні аспекти обліку / Г. Л. Чміль // Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. пр. – Львів : ЛКА, 2014. – Вип. 16. – С. 152–158.

Статті у вітчизняних і зарубіжних наукометричних виданнях:

6. Чміль Г. Л. Факторний аналіз оборотності капіталу підприємства / Г. Л. Чміль, О. О. Горошанська // Бізнес Інформ. – 2014. – №6. – С. 140–144. (Особистий внесок здобувача полягає в розробці багаторівневої факторної моделі залежності коефіцієнта оборотності капіталу підприємства від чинників мікрорівня).

7. Chmil N. Capital accounting in information management system of trade enterprise / N. Chmil // Съвременни проблеми на регионалното развитие: Събрани статии. Т. 2. – Пловдив, 2014. – С. 146–150.

8. Chmil N. Optimisation of capital structure retailers / N. Chmil, N. Kaschena // Problems of social and economic development of business: Collection of scientific articles. – Montreal, (Canada), 2014. – Vol. 2. – P. 219–224. (Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні критеріїв та вирішенні оптимізаційних задач структури капіталу торговельних підприємств у середовищі Microsoft Excel).

9. Чміль А. Л. Сущность и виды капитала предприятий розничной торговли / А. Л. Чміль // Молодой ученый. – 2014. – №15. – С. 218–221.

10. Chmil N. Component analysis of efficiency of capital enterprises / N. Chmil, N. Kaschena, E. Goroshanskaya // Wirtschaft und Management: Probleme der wissenschaft und praxis: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel. – Vol. 2 – Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. – S. 195–200. (Особистий внесок здобувача полягає у формуванні головних компонент та побудові багатофакторного рівняння регресії рентабельності капіталу підприємств роздрібно торгівлі).

Статті в зарубіжних виданнях економічного профілю:

11. Чміль А. Л. Организационно-методические аспекты учета заемного капитала и их раскрытие в учетной политике / А. Л. Чміль // Вестник ПГУ. – 2014. – №10. – С. 66–70.

Праці апробаційного характеру:

12. Чміль Г. Л. Капітал як економічна категорія / Г. Л. Чміль : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг»], (Харків, 19 трав. 2011 р.) : у 4 ч. – Харків : ХДУХТ, 2011. – Ч. 3. – С. 40–41.

13. Кащена Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємства / Н. Б. Кащена, Г. Л. Чміль : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [«Торгівля та готельно-ресторанний бізнес: інноваційний розвиток в умовах глобалізації»], (Харків, 20 квіт. 2012 р.) : у 2 ч. – Харків : ХДУХТ, 2012. – Ч. 2. – С. 57–58. (Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні концептуального підходу до формування системи інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень з капіталу підприємства).

14. Чміль Г. Л. Організація і методика аналізу власного капіталу підприємства / Г. Л. Чміль : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг»], (Харків, 18 жовт. 2012 р.) : у 2 ч. – Харків : ХДУХТ, 2012. – Ч. 2. – С. 61–62.

15. Чміль Г. Л. Оцінка ефективності використання капіталу підприємств торгівлі / Г. Л. Чміль : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. [«Облік, аудит, фінанси: сучасні проблеми теорії, практики та підготовки фахівців»], (Харків, 26 жовт. 2012 р.). – Харків : ХДУХТ, 2012. – С. 133–134.

16. Кащена Н. Б. Вартість капіталу підприємств роздрібної торгівлі: сутність та концепція оцінки / Н. Б. Кащена, Г. Л. Чміль : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. [«Проблеми і перспективи розвитку підприємництва»], (Харків, 23 лист. 2012 р.). – Харків : ХНАДУ, 2012. – С. 32–33. (Особистий внесок здобувача полягає у формуванні концепції оцінки вартості капіталу підприємства роздрібної торгівлі).

17. Чміль Г. Л. Організація аналізу капіталу підприємств роздрібної торгівлі / Г. Л. Чміль : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Соціально-економічні трансформації в умовах глобалізації: світовий та вітчизняний виміри»], (Херсон, 1–2 березн. 2013 р.). – Херсон : «Гельветика», 2013. – С. 189–190.

18. Чміль Г. Л. Власний капітал підприємства та відображення його у балансі (звіті про фінансовий стан) / Г. Л. Чміль : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. [«Теорія і практика бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту: стан, проблеми та перспективи розвитку»], (Львів, 16–17 трав. 2014 р.). – Львів : ЛКА, 2014. – С. 189–190.

19. Чміль Г. Л. Методичні аспекти обліку облігацій власної емісії / Г. Л. Чміль : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції [«Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики»], (Полтава, 20–23 жовт. 2014 р.). – Полтава : ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2014. – С. 275–278.

20. Чміль А. Л. Методика анализа капитала предприятия и ее концептуальные элементы / А. Л. Чміль : сб. науч. трудов по материалам Междунар. научн.-практ. конф. [«Экономическая теория в XXI веке: поиск эффективных механизмов хозяйствования»], (Новополоцк, 23–24 октяб. 2014 г.). – Новополоцк : ПГУ, 2014. – С. 296–300.

АНОТАЦІЯ

Чміль Г. Л. Облік і аналіз капіталу в системі управління торговельними підприємствами. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Харківський державний університет харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України, Харків, 2015.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методичних засад і розробці практичних рекомендацій з удосконалення обліку та аналізу капіталу для підвищення ефективності системи управління торговельними підприємствами.

У роботі досліджено сутнісні характеристики капіталу з позиції джерел фінансування активів і сформульовано дефініцію капіталу торговельного підприємства; обґрунтовано класифікацію капіталу підприємства торгівлі для побудови моделей обліку та відображення капіталу у звітності, аналізу формування і використання капіталу, виконання зобов'язань за ним. Запропоновано модель облікової політики в частині власного і позикового капіталу за основним і додатковим функціоналом, що дозволило розробити нові методичні підходи до відображення на рахунках обліку інформації щодо виникнення і виконання зобов'язань за кредитами, облігаційними позиками та факторингом. Відповідно до внесених пропозицій розроблено систему реєстрів бухгалтерського обліку та формування управлінської звітності з власного і позикового капіталу. Обґрунтовано організаційно-методичні засади обліку капіталу в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі управління торговельним підприємством. Запропоновано структурно-логічну модель методики аналізу капіталу підприємства торгівлі. Розроблено детерміновані і стохастичні моделі для кількісної оцінки впливу чинників мікрорівня на зміну оборотності та рентабельності капіталу торговельного підприємства. Запропоновано методичний інструментарій визначення бажаних обсягів та оптимальної структури капіталу для досліджуваного підприємства.

Ключові слова: капітал, облік, аналіз, управління, ефективність, оптимальна структура, торговельні підприємства.

АННОТАЦИЯ

Чмиль А. Л. Учет и анализ капитала в системе управления торговыми предприятиями. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Харьковский государственный университет питания и торговли Министерства образования и науки Украины, Харьков, 2015.

В диссертации определены теоретико-методические основы и разработаны практические рекомендации по совершенствованию учета и анализа капитала для повышения эффективности системы управления торговыми предприятиями.

В первом разделе диссертационной работы представлены теоретические положения, которые раскрывают сущность капитала с позиции источников формирования активов, что позволило сформировать дефиницию капитала торгового предприятия и определить его состав; предложена научно обоснованная классификация капитала предприятия для построения моделей его учета и отражения в отчетности торговых предприятий, анализа формирования и использования капитала, выполнения финансовых обязательств по нему; разработана концепция системы учетно-аналитического обеспечения управления капиталом торгового предприятия.

Во втором разделе исследованы организационные и методические подходы к формированию в учетной системе и представлению в отчетности торговых предприятий информации о капитале. Рекомендована модель формирования учетной политики в части

капитала предприятия по основному и дополнительному функционалам, которая позволяет обеспечить формирование в подсистеме бухгалтерского учета полной, уместной, достоверной и разносторонней информации о состоянии и движении капитала в разрезах, необходимых для составления финансовой и управленческой отчетности, и повысить эффективность управления предприятием. Усовершенствованы организационно-методические подходы к отражению в учете и отчетности операций с элементами собственного и заемного капитала торговых предприятий в части формирования рабочего плана счетов, методик учетного отображения информации о возникновении и выполнении обязательств по долгосрочным банковским кредитам в условиях нестабильности и дефицита платежных средств для их погашения, облигациям собственной эмиссии и факторингу, а также финансовых расходов на обслуживание капитала, которые позволяют контролировать задолженность по возврату основной суммы долга и уплате процентов за использование привлеченных на условиях платности финансовых ресурсов, а также обеспечивают качественное составление финансовой и управленческой отчетности предприятия. Предложена система регистров бухгалтерского учета и управленческой отчетности по собственному и заемному капиталу, позволяющая оценивать различные ситуации и делать выбор из нескольких альтернативных вариантов. Обоснованы организационно-методические основы учета капитала в интегрированной информационно-аналитической системе управления предприятием торговли.

В третьем разделе разработаны теоретико-методические основы и предложена модель анализа капитала предприятий торговли, которая на основе системного подхода позволяет оценить состояние, эффективность формирования и использования капитала, исследовать влияние факторов внутренней и внешней среды на изменение показателей наличия и эффективности использования капитала торгового предприятия, определить оптимальную структуру источников финансирования активов и обеспечить поиск потенциальных резервов улучшения состава и структуры капитала, повышение эффективности его использования и обеспечения устойчивого экономического роста и финансовой безопасности предприятия. Идентифицированы факторы среды функционирования предприятия, которые определяют изменение оборачиваемости и рентабельности капитала, и предложены методические подходы к оценке силы влияния факторов микроуровня, основанные на многоуровневых детерминированных моделях зависимости показателей эффективности использования капитала и компонентном анализе. Разработан методический инструментарий и рассчитаны желаемые объемы собственных и заимствованных источников финансирования активов, на основании которых определена оптимальная структура капитала для исследуемого предприятия.

Ключевые слова: капитал, учет, анализ, управление, эффективность, оптимальная структура, торговые предприятия.

ANNOTATION

Chmil H. L. Capital recording and analysis in a system of management of trading enterprises. – **Manuscript copyright.**

The dissertation for competition of a scientific degree of candidate of economic sciences by speciality 08.00.09 – Accounting, analysis and audit (according to the types of economic activity). – Kharkov State University of Food Technology and Trade of the Ministry of education and science of Ukraine, Kharkiv, 2015.

The dissertation deals with grounding theoretical and methodical fundamentals and developing practical recommendations on improving capital recording and analysis in order to raise effectiveness of a system of management of trading enterprises.

The essential capital features with a perspective of funding sources have been investigated and definition of capital of a trading enterprise has been established in the work; classification of capital of a trading enterprise has been grounded in order to design a model of accounting and statement of capital in recording, analysis of capital formation and usage, execution of obligation hereto related. A model of accounting procedure related to the private and loan fund capital according to primary and

additional functional has been offered, and it enables to develop new methodical ways to indicate data on the accounts with respect to creation and execution of loan obligations, bonded loans and factoring. In accordance with the propositions made a system of accounting registers of formation of management accounting of private and loan fund capital has been developed. Organizational and methodical fundamentals of capital accounting in an integrated informational and analytical system of management of a trading enterprise have been grounded. A structured logical model of capital analysis of a trading enterprise has been offered. The determined and stochastic models of quantitative estimation of micro-level factors' impact on change of turnover and profitability of a trading enterprise have been developed. A methodical instrument of specifying the required volumes and optimal capital structure has been offered for the enterprise being investigated.

Key words: capital, accounting, analysis, management, effectiveness, optimal structure, trading enterprises.

Підписано до друку 27.04.15 р.
Формат 60×84^{1/16}. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк ксерографічний. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. №04-15

Надруковано ТОВ «Видавництво «Форт»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №333 від 09.02.2001 р.
61023, м. Харків, а/с 10325. Тел. (057)714-09-08